

Θέατρο / Ο φόβος της ελευθερίας

Λεάνδρος Πολενάκης

04.12.25

Οι «Δούλες» του Ζενέ από το «Σημείο Μηδέν», σε σκηνοθεσία του Σάββα Στρούμπου, στο Θέατρο Άττις-Νέος Χώρος

Το αίνιγμα του «καταραμένου» Γάλλου συγγραφέα Ζαν Ζενέ απασχόλησε και ακόμα απασχολεί μια πλειάδα, Γάλλων ιδίως, διανοουμένων. Άγιος ή καταραμένος; Ο Ζαν-Πολ Σαρτρ τον αναγόρευσε στο βιβλίο που του αφιέρωσε «άγιο και μάρτυρα».

Ο Ζενέ μετά από αυτό σταμάτησε για πολλά χρόνια να γράφει επειδή θεώρησε ότι ο αφορισμός τού χάριζε μια ταυτότητα και τον εγκλώβιζε σε ένα πλαίσιο αστικό, ενώ ο ίδιος τοποθετούσε τον εαυτό του πέραν του αστικού μύθου του «καλού και του κακού». Θεωρούσε ότι είναι ένας προδότης, που απορρίπτει την αστική κανονιστική ταυτοποίηση. Αργότερα δήλωνε ότι «ο προδότης, για να είναι συνεπής, οφείλει να προδώσει και την προδοσία». Πράγματι, με αυτό το σόφισμα ο «απολιτικός» και «εχθρός κάθε κανονιστικής ταυτοποίησης» Ζαν Ζενέ πρόδινε συστηματικά με το έργο του τον «προδότη» εαυτό του.

Όλες αυτές οι φαινομενικές αντιφάσεις και αντινομίες κάνουν δύσκολη για τους μελετητές του βίου και του έργου του Ζενέ την κατηγοριοποίησή του. Αλλά δεν υφίσταται, ίσως, λόγος να τον κατηγοριοποιούμε. Ο βαθύς διχασμός, η υπαρξιακή ρωγμή που έφερε ο Ζενέ υπάρχουν οριακά σε όλους τους ανθρώπους από τη στιγμή που συνειδητοποιούν τη θνητότητά τους. Και ο «φόβος της ελευθερίας» υπάρχει επίσης στο ανθρώπινο είδος από τη γένεσή του (βλ. και το έξοχο δοκίμιο του E.R. Dodds «Ο φόβος της ελευθερίας», στα ελληνικά στις εκδόσεις Παπαζήση, 1971).

Οι «Δούλες» δημοσιεύθηκαν το 1947, με υπόθεση βασισμένη σε ένα πραγματικό έγκλημα. Δεκατέσσερα χρόνια πριν, οι δύο αδελφές Παπέν, η Κριστίν και η Λεά, υπηρέτριες σε ένα πλούσιο αστικό σπίτι, πάντα άψογες και υποτακτικές, σκότωσαν με σφυριές και μαχαιριές την κυρία τους και

την κόρη της. Τα κίνητρα του διπλού φόνου δεν διευκρινίστηκαν στη δίκη που ακολούθησε.

Στη θεατρική εκδοχή του Ζαν Ζενέ ο φόνος δεν πραγματοποιείται. Προηγείται μια άγρια διονυσιακή τελετή, όπου η Σολάνζ και η Κλερ «παίζουν» εναλλακτικά την Κυρία και τη Δούλα, φορώντας και αποβάλλοντας διαδοχικά τα ρούχα της Κυρίας και εναλλάσσοντας τους ρόλους. Έχουν ετοιμάσει για την Κυρία ένα δηλητηριασμένο τσάι, το οποίο όμως πίνουν οι ίδιες, καθιστώντας πραγματικό το δίδυμο ιδεατό πλάσμα του συγγραφέα τους: τον φόβο του θανάτου και τον φόβο της ελευθερίας. Μέσα σε ένα κρεσέντο θεατρικότητας, με τον εθελούσιο θεατρικό θάνατό τους βρίσκουν στο θέατρο τον μόνο δρόμο διαφυγής από την τυραννία της εθελοδοουλείας και την πύλη εξόδου τους στην ελευθερία.

Η παράσταση

Η σκηνοθετική ευφυΐα του Σάββα Στρούμπου, στη σπουδαία μετάφραση του Δημήτρη Δημητριάδη, βρίσκει την άκρη του νήματος για να ξετυλίξει το περιπεπλεγμένο «κουβάρι» του εμβληματικού έργου του Ζαν Ζενέ. Πρόκειται για το θεμελιώδες ζήτημα της εθελοδοουλείας ή του φόβου της ελευθερίας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά στο πρόγραμμα ο σκηνοθέτης: «Στις “Δούλες” όλα είναι θέατρο μέσα στο θέατρο. Οι δύο Δούλες “παίζουν” την ταύτισή τους με την εξουσία, τη δυσφορία τους, την εξέγερσή τους, την αυτοκτονία τους ενώπιον της Κυρίας η οποία τις χειραγωγεί και καθοδηγεί αυτό το θεατρικό παιχνίδι ζωής και θανάτου. Και όμως, το θέατρο αυτό της εθελοδοουλείας που παίζεται στο χείλος της αβύσσου θα μετατρέπεται πάντα σε πανηγύρι των καταπιεσμένων και θα ελευθερώνει την ενόρμηση της ζωής ενάντια στις δυνάμεις του θανάτου...».

Όλα τα πιο πάνω δίνονται και ενορχηστρώνονται μέσα από μία εξαντλητικά δουλεμένη, συναρπαστική σωματική υποκριτική των τριών χαρισματικών ηθοποιών, διόλου γενική και αφηρημένη, που εφαρμόζει στο σχήμα και στο πνεύμα του έργου όπως η στεφάνη στον τροχό της. Η Έλλη Ιγγλίζ (Σολάνζ) καρφώνει τον ρόλο με όλη τη δύναμη του μεταμορφωτικού της δαίμονα και η Μυρτώ Ροζάκη (Κλερ) ανταπαντά με όλη την ορμή του μεταμορφωτικού της οίστρου. Σαν δύο δίδυμες αντίδικες δυνάμεις της φύσης που συγκρούονται μέχρι θανάτου. Ο Ντίνος

Παπαγεωργίου (Κυρία), με τρόπο αμίμητο, ένα τέρας τρομακτικό και κωμικό συνάμα. «Τέρας για να φοβηθείς και για να γελάσεις».

Τα σκηνικά και τα κοστούμια της Κατερίνας Παπαγεωργίου φωτίζουν την «άνω» οδό της αβύσσου και οι φωτισμοί του Κώστα Μπεθάνη δείχνουν την «κάτω» οδό. Η μουσική-ηχοτοπία του Λεωνίδα Μαριδάκη είναι ο ήχος-απόηχος των κλειδιών του φρέατος της αβύσσου.